

Nekrológ
Kara György
(1935-2022)

A magyar és a nemzetközi orientalisztikát nagy veszteség érte, elhunyt Kara György, a Magyar Tudományos Akadémia tagja, az ELTE professor emeritusa, a Bloomingtoni (Indiana) Egyetem tanára. Halála nemcsak a tudományos világnak, de nekem személyesen is pótolhatatlan veszteség. Kara György pályáját egyetemre kerülésétől közelről figyelhettem, igen korán kialakult személyes kapcsolatunk, barátságunk, amely haláláig tartott. Mindig csodáltam páratlan tehetségét, széles tudását és nagyra becsültem emberi kiválóságát, szerény személyiségét, megvesztegethetetlen ítélőképességét.

Kara György Katulics Györgyként született 1935. június 23-án, szerény körülmények között élő szülők gyermekeként. Már a gimnáziumban kezdett érdeklődni a keleti írások iránt, s ezek vonzásában jelentkezett a budapesti egyetem orientalista szakára. Első éves korában olyan kiemelkedő eredményekről tett tanúbizonyságot, hogy Ligeti Lajos javaslatára és tanítványaként, szoros kivételként, miniszteri engedéllyel az akkor kötelező két szakos tanmenet helyett a Bölcsészkaron egyedülként, egyszakos orientalista lehetett. Mongol tanulmányai mellett már ekkor kiterjedt érdeklődése a mandzsu, a tibeti és a kínai nyelvre, s különös figyelmet fordított a buddhista szövegekre, azok filológiai problémáira. Szakdolgozatát egy sajátos mongol írásról a sojombóról és egy ezzel írt szövegről készítette (*Un text mongol en écriture soyombo*. In: *Acta Orientalia Hungarica* 9, 1959, pp. 1-38).

A klasszikus, irodalmi mongol mellett, amely egy réges-régi mongol nyelvállapotot tükröz, hamar kezdett ismerkedni a beszélt mongol nyelvvel is. Ezt akkoriban még nem oktatták az egyetemen, ezért a Budapestre látogató különböző mongol küldöttek, politikusok, művészek mellé szegődött, s őket kísérve igyekezett ellesni a beszélt mongol nyelv sajátosságait. 1956 tavaszán érkezett Budapestre későbbi apósa, a híres mongol tudós és író Rincsen, aki a Magyar Tudományos Akadémián kívánta megvédeni akadémiai nagydoktori disszertációját, ezzel is kiemelve, hogy erre a Szovjetunió kívül is van lehetőség. A vele kötött barátságnak is köszönhető volt, hogy 1957-ben három magyar mongolista Kara György, Köhalmi Katalin és e sorok írója meghívást kapott egy három hónapos kutatóútra az akkori Mongol Népköztársaságba. Kara az évek során egyre többet járt Mongóliába, magas szinten sajátította el a mongol nyelvet és gyűjtötte a mongol nyelvjárási szövegeket, folklórt.

1958-ban jelent meg első jelentős tanulmánya a nyugatmongóliai ojrát nyelvjárásokról, amely azonnal felkeltette a nemzetközi tudományos világ érdeklődését. Az egyetem elvégzése után a Ligeti Lajos által vezetett Belső-Ázsiai Tanszéken maradt, ahol oktató munka mellett részt vett a közép-mongol szövegek korpuszának kiadásában. 1959-ben jelent meg, akkor egyetemi jegyzetként, a nemzetközi folklórirodalom egyik fontos szövegének a *Vétalapancsavimsati* mongol változatának a *Siditü kegür-ün üligerne*k átírása Ligeti Lajos ajánló előszavával. Aki sémi írástípussal írott szövegeket valaha eredetiben olvasott, az tudja, hogy minden átírás egyben értelmezés és megfejtés is. Ligetinél egyébként egy legalább 300 oldalnyi ilyen szöveg átírása és lefordítása volt a belépő a tudományos pályára, Kara ennek többszörösét teljesítette, később számos mongol nyelvemléket írt át és adott ki.

Több alapos könyvismertetése után az addig gyakorlatilag kutatatlan *üdzsümcšin* nyelvjárás felgyűjtése, feldolgozása és publikációja jelzi pályájának fontos következő állomását. A mongolisztika még mindig az a terület, ahol eddig ismeretlen, vagy éppen csakhogy futó említésre méltatott nyelvjárásokat, nyelveket lehet felfedezni és bemutatni. Kandidátusi értekezését egy mongol regös énekeiről és nyelvéről írta. A *dzsarut*-mongol regös Padzsaj

oeuvrének bemutatása egyszerre volt a folklór és a nyelvészet számára kiemelkedő teljesítmény. 1975-ben a Leningrádi Egyetemen védte meg nagydoktori értekezését a mongol nomádok írásbeliségéről (*Knyigi mongol'skih kočevnikov*). E munkának javított változata kínai fordításban 2004-ben, angol fordításban 2005-ben látott napvilágot. Ez az alapos művelődés- és írástörténeti munka új megvilágításba helyezte az addig „barbárnak” „írástudatlannak” tartott mongolokat. Ebből a körből való akadémiai székfoglalója is (Hit, hatalom és írás a mongol világban, *Székfoglalók a Magyar Tudományos Akadémián*, Budapest, 2001, 1-15).

Kara György sokat tett a mongol irodalom ismertetése érdekében. Az általa szerkesztett és fordított *Mongol irodalom kistükre* (Budapest 1965, második kiadás 1971) kötetben megjelent mongol műfordítások nemcsak tartalmi szabadságot, hanem kifejezett esztétikai, művészeti értéket is képviselnek, hozzájárultak a magyar nyelv gazdagításához. Kara különös kedvét leli a néha igen bonyolult buddhista terminusok pontos magyar megfelelőinek megtalálásában, sokszor megalkotásában. Tibetből fordította le a Jung pszichológiai elemzése révén világhírűvé vált tibeti traktátust a halál és a túlvilág közötti átmenetről, amely *A köztes lét könyvei* címen jelent meg 1986-ban. A buddhista művek magyar fordításának történetében ez egy teljesen új szakaszt kezdett. Azóta számos magyar fiatal kutató, tibetisták és mongolisták, tanítványai, tanítványainak tanítványai, vagy csak tisztelői járnak ezen az úton.

Bár szótárakat nem szokás a tudományos eredmények között felsorolni, Kara György több előzmény után 1998-ban megjelent *Mongol-magyar szótára* kivételt képez. Először is a mongol szókincs olyan teljességét öleli fel, amelyet egyetlen más szótárban sem találunk. Számos olyan mongol szót rögzít, főleg etnografikumokat, de növényneveket, történeti címeket is, amelyeket semmilyen más szótár nem tartalmaz. Másodsorban, a halha mongol beszélt nyelvi alakok mellett feltünteti a klasszikus irodalmi alakot és idegen szavak esetén a szó eredetét, az etimológiát is. Ezzel az előző korszak két nagy mongolisztikai teljesítményével Ramstedt kalmük és Mostaert ordosz szótárával egyenértékűt alkotott.

Kedvenc kutatási témája a szövegfilológia. Számos szövegfilológiai kiadását említhetjük, ezek közül is kiemelkedik korai kutatói korszakából egy buddhista szutra mongol fordítása: *Le sūtra de Vimalakīrti en mongol*, Budapest 1982, valamint két uigur buddhista mű, melyeket Peter Ziemevel, az MTA tiszteleti tagjával együtt adott ki: *Die uigurischen Übersetzungen des Guruyogas „Tiefer Weg“ von Sa-skya Paṇḍita und der Mañjuśrīnāmasaṃgīti*. Berlin 1977, 148 p. és *Ein uigurisches Totenbuch. Nāropas Lehre in uigurischer Übersetzung von vier tibetischen Traktaten ... aus Dunhuang, British Museum 8212 (109) 1978, 347 p*, továbbá a nevezetes „elvarázsolt hulla története”, (*Siditü kegür-ün üiliger / The Mongolian tales of the bewitched corpse. Mongolian text of the 1928 Ulan Bator print*; sajtó alá rend. Kara György; Akadémiai, Bp., 1984),

A mongol irodalom egyik alapmunkájának, Sagang Sechen alliteráló gnómius költeményének forrásvidékét tárta fel egyik utolsó, 2020-ban megjelent cikkében (*On some sources of Sagan Sechen's Teaching, Acta Orientalia Hungarica 73, 603-615*), amelyre a következő évben egy igen alapos cikkben tért vissza (*Sagan Sechen Teachings Reconsidered, Acta Orientalia Hungarica 74, 267-324*).

A mongol és mandzsu kéziratok kutatása is sokat köszönhet Kara Györgynek. 2000-ben jelent meg a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában őrzött mongol és mandzsu kéziratok tudományos katalógusa (*The Mongol and Manchu Manuscripts and Blockprints in the Library of the Hungarian Academy of Sciences*, Budapest, 603 p.) s rá három évvel a SzentPétervárott őrzött és többségükben Khara Khoto-ból származó mongol dokumentumok katalógusa (*Medieval Mongolian Documents from Kharakhoto and Eastern Turkestan in St. Petersburg. In: Manuscripta Orientalia, vol. 9. no. 2 St. Petersburg 2003*), 40, p (kínai kiadása 2007).

A folklór szövegek tudományos kiadása vissza-visszatérő témája Kara kutatásának. Ezek közül is csak két publikációt emelnék ki. 1998-ban jelent meg a burját sámán énekek és rítusokról szóló tanulmánya, melyet két mongol kollegájával együtt adott ki (*Buryat Shaman Songs and Rites*. In: *Уран зохиол судлал* [Studies on Literature], vol. 5 Ulaanbaatar, pp. 94-140, és a 2016-ban látott napvilágot egy sámánszöveg elemzése: *Garbal: A Western Buryat Shaman Song*. In: *Shaman* 24, 2016, pp. 19-46.

Nemcsak a Ligeti Lajos által alapított tanszék vezetését vette át már 1972-ben, hanem a mester nyugalomba vonulása után, tudományos hagyatékának gondozását, majd Ligeti halála (1987) után kiadatlan kéziratai megjelentetését is elősegítette két fontos szójegyzék kiadásával. (*Un vocabulaire sino-mongol des Yuan, le Tche-yuan yi-yu, Acta Orientalia Hungarica* 44, 1990, 259-277, és a jemeni hexaglott szótár mongol anyagát (*Vocabulaires mongols des polyglottes de Yemen, Acta Orientalia Hungarica* 65, 2012, 127-221). Lexikológiai munkásságához tartozik, hogy második feleségével, Marta Kiripolskával 2009-ben adta ki egy közép-mongol munka szójegyzékét (*Dictionary of Sonom Gara's Erdeni-yin Sang, a Middle Mongol Version of the Sa-skya Legs-bshad Mongol-Tibetan-English*, Leiden-Boston).

Kara György ritkán szánt időt és munkát téves, dilettáns és áltudományos munkákkal való vitára, de amikor ennek elkerülhetetlen szüksége mutatkozott válasza világos és egyértelmű volt. Szigorú bírálatban részesítette Futaky István tunguz-mongol-magyar „egyeztetéseit” (*Futaky István, Nyelvtörténeti vizsgálatok a kárpát-medencei avar-magyar kapcsolatok kérdéséhez, Magyar Nyelv* 98, 2002, 491-496). A magyar nyelv állítólagos hun-mongol elemeivel kapcsolatos nézeteit egy alapos cikkben foglalta össze (*Ítélet egy mongol-magyar balítéletről. Csodaszarvas, III. kötet, 2009*, pp. 209-220).

Mint annyian mások, ő is nagy érdeklődéssel fordult az éppen megfejtés alatt álló, a mongollal rokon kitan nyelv felé. Első e tárgyú cikke még 1975-ben jelent meg (*À propos de l'inscription de 1150 en écriture khitane, Annales Universitatis Scientiarum Budapestiensi, Sectio Linguistica* 6, Budapest 1975, 163-167.), majd az újabb eredményeket foglalta össze 1986-1987-ben (*On the Khitan Writing System, Mongolian Studies* 10, 19-24.). Maradandó áttekintést adott 1996-ban a kor legjobb írástudományi kézikönyvében (*Siniform Scripts of Inner Asia: Kithan and Jurchen*, in: P. T. Daniels – W. Bright (eds), *The World's Writing Systems*, Oxford, 230-228). Egy nehezen hozzáférhető cikke kínaiul jelent meg 1997-ben, (Numerals in Kitan, *Neimanggu daxue, Lunwun yu jinianwen, Jinian Qing'e'ertai jiaoshu congjiao 50 zhou bian wenji*). 2021-ben látott napvilágot néhány fontos megfejtése egy kissé enigmatikus cím alatt (*Two Rhyming Mongolic Words in Khitan Assembled Script, Acta Orientalia Hungarica*, 74, 673-684).

Kara Györgyöt 65. éves korától kezdve tanítványai és kollegái rendszeresen Ünnepi Kötetekkel tisztelték meg. Érdemes ezeket áttekinteni:

65: Kleine turkologische Beiträge aus Beijing, Berlin, Freiburg, Kraków und Leipzig als Ehrengaben dargebracht dem Freund und Kollegen György Kara anlässlich seines 65. Geburtstages am 23. Juni 2000. Berlin 2000.

Festschrift für Gyorgy Kara anlässlich seines 65. Geburtstages am 23. Juni 2000. *Türk Dilleri Araştırmaları*. 10. Istanbul/Berlin 2000

70: Shagdarsüreng, Ts. (ed.), *Acta Mongolica*. Vol. 4 (2005). Dedicated to the 70th Birthday of professor György [sic] Kara, Ulaanbaatar: Mongol Ulsín Ix Surguuli.

Birtalan, Á., Grivelet, S., Meserve, R. I., Stary, G. (eds.), *The Black Master. Essays on Central Eurasia in honor of György Kara on his 70th birthday*. Wiesbaden, 2005.

Birtalan, Á, Rákos A. (eds.), *Bolor-un gerel. Kristályfény. Crystal Splendour* Essays presented in honour of Professor Kara György's 70th birthday. CD. Budapest: ELTE Belső-ázsiai Tanszék, MTA Altajisztikai Kutatócsoport. 960 pp.

80: *Festschrift for Professor György Kara*. Tüüxiin Sudlal / Studia Historica (Institute of History and Archaeology, Mongol Academy of Sciences) Tomus XLVI, Fasc 1-12. Ulaanbaatar 2017.

Apatóczky, Á. B., Atwood, Ch. P., Kempf, B. (eds.), *Philology of the grasslands. Essays in Mongolic, Turkic, and Tungusic studies*. The Languages of Asia Series, Vol. 17, Brill, Leiden – Boston 2018.

Mint ezekből a kötetekből is látszik, Kara György munkássága a nemzetközi és magyar orientalisztika igen széles körében kapott megérdemelt elismerést. Ezt nemcsak tudományos teljesítményével, hanem csendes, de szuggesztív személyiségével, mindig etikus, emberi magatartásával, segítő jóindulatával is kiérdemelte. Életét a tudomány teljesen kitöltötte, teljesítménye, személyiségének emléke velünk marad.

Róna-Tas András